

Sakarya'nın Kongre Turizmi Pazarı Arz Analizi: Yerel Paydaşlar Üzerinde Bir Araştırma

Muhammet Caner KAYA

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Turizm İşletmeciliği A.B.D muhammetcanerkaya@gmail.com

Prof. Dr. Orhan BATMAN

Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi,
Turizm İşletmeciliği Bölümü obatman@sakarya.edu.tr

Sakarya'nın
Kongre
Turizmi
Pazarı Arz
Analizi: Yerel
Paydaşlar
Üzerinde Bir
Araştırma

79

Özet

Sanayinin gelişmesi, seyahatlerin kolaylaşması, bilgiye ulaşmanın öneminin artması gibi sebeplerden dolayı iş amaçlı turizm faaliyetleri artmıştır. Kongre turizmi, iş amaçlı turizm faaliyetlerinin içerisinde en önemlilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu araştırmanın amacı Sakarya ilindeki toplantı ve kongre pazarının arzını analiz etmektir. Kongre turizminin dünya turizm gelirlerinde önemli yer tutması ve Türkiye'nin de toplantı pazarından pay almak istemesi araştırmayı önemli kılmaktadır. Yapılan araştırmanın veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak 11 kişi ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Araştırma sonucunda Sakarya'nın toplantı potansiyelinin olduğu, fakat arzın yetersiz olduğu, örgütlenmelerde eksiklik olduğu tespit edilmiştir. Sakarya ilinin toplantı pazarından pay alabilmesi için gereken düzenlemeler konusunda alt ve üst yapıların iyileştirilmesi, kongre turizmi arzının tanıtılması ve Sakarya'da kongre ve ziyaretçi bürosu kurulması gibi öneriler ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Kongre, Toplantı, Sakarya.

SUPPLY ANALYSIS OF CONVENTION MARKET OF SAKARYA: A RESEARCH ON LOCAL STAKEHOLDERS

Abstract

Business related tourism activities increased in number due to grounds of industry development, ease of travelling, increasing importance of reaching information and such. Convention tourism is shown as the one of the most important business related tourism activities. The aim of this study is to determine supply analysis of meeting market in Sakarya. Convention

tourism, holding an important place in world tourism income and Turkey also wants to show the importance of research in meeting the market share. Held on qualitative research methods are often used in the data collection process of the research used interview. In the data collection process of the research, semi-structured interview technique was used. In-depth interviews were conducted with 11 people using the Purposive sampling method. It has been proposed with regard to the arrangements to increase the share of the city of Sakarya in meeting market such that improvements of infrastructure and superstructure, introduction of congress and visitor supply and establishment of a bureau for congress and visitor etc.

Keywords: Conference, Convention, Congress, Tourism, Sakarya.

I. Giriş

Kongre turizminin dünya turizm gelirinun %25-30'u büyüklüğü oranında olduğu tahmin edilmektedir. Buna göre dünya turizm gelirinun 1 trilyon 25 milyar ABD Doları'na ulaştığı düşünöldüğünde kongre turizminun payının da 250 milyar ABD Doları civarında olduğu anlaşılmaktadır (Turizm dünyası, 2013; TÜROFED, 2015: 42). Türkiye'de ise bu durum onda birlere kadar düşmektedir (Turizm dünyası, 2013). Türkiye Turizm Stratejisi'nde geliştirilmesi önerilen turizm çeşitlerinden biri olan toplantı turizminun bu potansiyelinun farkına varılmış ve çeşitli getirileri olduğu öngörölmüşdür. Toplantı turizminun gerçekleştirildiği ölkelere çeşitli etkileri olduğu görölmüşdür.

Toplantı turizmi küresel turizm endüstrisinin en hızlı büyüyen turizm türlerinden biridir. 1900'lü yıllarda gerçekleştirilen uluslararası kongre sayısı 232 iken bu sayı 1950'li yıllarda 700'e ulaşmıştır (Aydın, 1997: 20). 2010'lu yıllara gelindiğinde ise bu rakam 9000'leri geçmiştir. (ICCA, 2010). 2014 yılında ise bu sayı 11.000'i geçmektedir (ICCA, 2015). Türkiye'de gerçekleştirilen uluslararası toplantı miktarlarına bakıldığında da artış görölmektedir. 2003 yılında 61 uluslararası toplantı gerçekleştirilmişken bu sayı 2013 yılında 221 âdete çıkmıştır (ICVB, 2015). 2014 yılında dünya genelinde bir düşüş görölmüş ve Türkiye de 190 adet uluslararası toplantı organizasyonuna ev sahipliği yapmıştır. Türkiye, 2003 yılında Avrupa'da 18 dünyada 31. Sırada iken; 2014 yılında Avrupa'da 11. ve dünyada 19. sıraya çıkmıştır. 2011, 2012 ve 2013 yıllarında büyük ölçekli (500 ve üzeri delegeli) kongre düzenleme sıralamasında ise İstanbul ile dünya birinciliğine ulaşmıştır.

Bu çalışmada Sakarya ilinin kongre ve toplantı turizmi açısından mevcut durum analizi yapılmıştır. Sakarya ilinin eksiklikleri saptanmaya

çalışılmış ve eksikliklerin nasıl giderilebileceği hem literatür incelemesi hem de paydaşlarla yapılan derinlemesine mülakatlar ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

II. Literatür Taraması

Literatür taraması yapılırken toplantı turizminin kavramsal olarak bir karışıklık içinde olduğu görülmüştür. Yabancı kaynaklarda toplantı ve toplantı turizminden bahsedilirken, “congress” , “convention”, “conference” ve “meeting” kelimeleri kullanılmıştır. Türkiye’de ise daha çok kongre ve kongre turizmi, toplantı turizmi yerine tercih edilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada “toplantı turizmi” yerine “kongre turizmi” kullanılmıştır.

Kongre kelimesi, köken olarak Latince olan “Congressus”dan gelmektedir. Kelime anlamı olarak bakıldığında toplanma, buluşma anlamlarına karşılık gelmektedir (Erdoğan, 2006: 31; Aymankuy, 2010: 5). Kongre; yurtiçi/dışında aynı ya da farklı meslek gruplarına sahip kişilerin, fikir alışverişlerinde bulunmak ve tartışmak gibi amaçlarla çağrılı olarak bir araya gelmeleri olarak açıklanabilmektedir (Aymankuy, 2010: 5). Kongre turizmi ise; aynı veya farklı meslek gruplarındaki kişilerin kısa, sınırlandırılmış ve kesin bir program çerçevesinde kendi meslekleri, belirli bir bilimsel alan veya konuda bilgi alışverişi yapmak amacıyla sürekli yaşadıkları ve çalıştıkları yerler dışına yaptıkları seyahat ve konaklamalarda ortaya çıkan olaylar ve ilişkiler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Çakıcı, 2009: 3).

Toplantılar, kongre turizminin asıl sebebini oluştursa da bir kongre programı sadece toplantılardan oluşmaz. Toplantı harici zamanlarda eğlence, alışveriş ve gezi gibi faaliyetler düzenlenmektedir. Ayrıca kongre katılımcıları, kongre öncesi ve sonrasında da kalış sürelerini uzun tutmakta ve turistik faaliyetlerine devam edebilmektedir. Bu sebeplerle kongre turizminin diğer turizm türleri ile ilişkisi bulunmaktadır (Çizel, 1999:3).

Kongre turizmi, ülkeye yaptığı olumlu ekonomik etkiler, katılımcıların statü ve konumları bakımından özel kişiler olması (Erdoğan, 2006: 77), ülkedeki turizm olayını çeşitlendirerek bir yıla yayma özelliği (Aymankuy, 1997: 34), mevsimler arası dengeyi getirmesi, sadece toplantı sektörünü değil turizm endüstrisinin de gelişmesini sağlaması, turizmin altyapısını güçlendirmesi, turizmin durgunlaştığı dönemlerde hatta azaldığı dönemlerde faaliyet göstererek turizmin düşük sezonuna hareketlilik getirmesi (Pechlaner et al., 2007: 32) gibi özellikleri ile geliştirilmesi gereken turizm çeşitlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 1: Ülkelere Göre Kongre Sayıları (2014)

Sıra No	Ülke	Kongre Sayısı
1	Amerika	831
2	Almanya	659
3	İspanya	578
4	Birleşik Krallık	543
5	Fransa	533
6	İtalya	452
7	Japonya	337
8	Çin Halk Cumhuriyeti	332
9	Hollanda	307
10	Brezilya	291
11	Avusturya	287
12	Kanada	265
13	Avustralya	231
14	İsviçre	238
15	Portekiz	229
16	İsviçre	226
17	Kore	222
18	Arjantin	191
19	Türkiye	190
20	Belçika	187

Kaynak: ICCA, 2014 Raporu (2015)

Sürekli büyüyen ekonomi, uluslararası ticaret ve küreselleşme, kongre ve toplantı endüstrisinin de büyümesine ve gelişmesine katkı sağlamaktadır (ICVB, 2015). Kongre turizminin, dünya turizminin toplam gelirlerinin %25-30'lar oranında olduğu tahmin edilmektedir (turizm dünyası, 2013). Dünya turizm gelirlerinin 1 trilyon 245 milyar dolara ulaştığı günümüzde (UNWTO, 2015) kongre turizminden elde edilen gelirlerin de 300 milyar ABD Doları civarında olduğu anlaşılmaktadır. Uluslararası dernekler birliği (UIA) kayıtlarına göre bilinen ilk uluslararası kongre 1681 tarihinde Roma'da tıp alanında yapılmıştır.

Tablo 1'de görüldüğü üzere ülkeler bazında gerçekleştirilen uluslararası kongre sayılarına göre sıralama yapıldığında Amerika Birleşik Devletleri 831 kongre sayısı ile ilk sırada yer almaktadır. Türkiye ise 19. sırada kendine yer bulabilmiştir. İlk 20'nin belirtildiği bu tabloya bakıldığında bir ayrıntı olarak, tablonun çoğunluğunun Avrupa ülkelerinden oluşması dikkat çekmektedir. 20 ülkenin 12'si Avrupa ülkelerinden oluşmaktadır. Kongre turizmi, kongre ihtiyacı yoğunlukta olan ve diğer taraftan hali hazırda turistik destinasyon olarak ön plana

çıkılmış ülkelerde daha fazla tercih edildiğini açıklayabilme bakımından bir referans olabilmektedir.

Tablo 2’de uluslararası kongrelerin düzenlenme sayısına göre şehirlerin sıralaması verilmiştir. Bu şehirlerin turistik destinasyon olarak da ön planda olduğu bilinmektedir. Turistik destinasyon olarak popüler olan bu şehirlerin, kongre organizasyonları bakımından da gözde olması, kongre turizminin diğer turizm faaliyetleri ile iç içe olduğunu gösterebilmektedir. Ayrıca, bu şehirlerin sanayi bölgelerinde/bölgesi çevresinde olması da kongre organizasyonları için bir cazibe sunduğu söylenebilir.

Tablo 2: Uluslararası Kongrelerin Düzenlendiği Şehirler (Kongre Sayısına Göre) 2014

Sıralama	Şehir	Kongre Sayısı
1	Paris	214
2	Viyana	202
3	Madrid	200
4	Berlin	193
5	Barselona	182
6	Londra	166
7	Singapur	142
8	Amsterdam	133
9	İstanbul	130
10	Prag	118

Kaynak : ICCA, 2014 Raporu (2015)

Tablo 2’de en fazla uluslararası kongre düzenlenen 10 şehrin sıralaması verilmiştir. Paris şehri 214 kongre ile ilk sırada iken İstanbul 130 kongre ile 9. Sırada yer almaktadır. Tabloda göze çarpan bir ayrıntı ise, Singapur harici tüm şehirlerin Avrupa’da yer almasıdır. Ülkeler bazında ortaya çıkan durumdan daha yüksek oranda Avrupa şehirlerinin uluslararası kongreler açısından bu pazarı domine ettikleri söylenebilir.

Türkiye 2014 yılında turizmden toplam 34,3 milyar ABD doları civarı gelir elde etmiştir (TURSAB, 2015). Bu gelirin yaklaşık 2,5 milyar doları kongre turizminden elde edilmiştir. Bu meblağ da toplam turizm gelirin yaklaşık olarak %7’lik kısmına tekabül etmektedir. Türkiye, dünya kongre turizm gelirinden hedeflediği pay %4’dür. Bu pay da 10 milyar dolar civarı etmektedir (Turizm dünyası, 2013). Şu anda Türkiye’nin istediği hedefe ulaşamadığı görülmektedir. Yalnız, Türkiye’nin kongre turizmi için yaptığı yatırımlar ve her yıl artan turizm ve kongre turizmi gelirleri ile hedefine ulaşabilecek potansiyeli olduğu söylenebilir. Kongre organizasyonları için

tercih edilen destinasyonların özelliklerine bakıldığında (ulaşım kolaylığı, sanayi bölgelerine yakınlık, diğer turizm faaliyetlerine katılım olanağı gibi), Türkiye'nin (özellikle şehir bazında düşünüldüğünde İstanbul'un) kongre pazarından daha fazla pay alacağı öngörülebilir.

Tablo 3'te Türkiye'nin yıllar içerisinde kongre turizmindeki gelişimi daha açık görülmektedir. Türkiye'de gerçekleştirilen uluslararası kongre sayısı 2003 yılında 61 iken bu sayı 2013 yılında 221'e ulaşmıştır. 2014 yılında kongre sayılarında dünya genelinde bir düşüş yaşanmış, bu düşüşten Türkiye'de etkilenmiş ve gerçekleştirilen uluslararası kongre sayısı 190 olmuştur. Türkiye kongre sayısı bakımından 2003 yılında dünya sıralamasında 31. Avrupa sıralamasında ise 18. iken, 2014 yılına gelindiğinde dünyada 19. Avrupa'da ise 11. sıralara yükselmiştir. Bu veriler ışığında, Türkiye'nin kongre turizmi konusunda büyük ilerlemeler kaydettiği ve bu ilerlemelerin de devam edeceği öngörülebilir.

Tablo 3: Yıllara Göre Türkiye'nin Kongre Sayısı ve Sıralaması (2003-2014)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kongre Sayısı	61	80	93	98	105	98	118	160	159	179	221	190
Dünya Sıralaması	31	31	27	28	25	28	25	20	23	21	18	19
Avrupa Sıralaması	18	18	16	17	16	18	16	12	13	12	10	11

Kaynak: İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu (ICVB), 2015

Türkiye Turizm Stratejisi- 2023 ve Eylem Planı 2007-2013 raporlarında teşvik edilecek ve geliştirilmesi için özel ilgi gösterilecek turizm türlerinden biri olarak belirtilmiştir. Ayrıca 10. Kalkınma Planı- Turizm (2014-2018) raporunda da kongre turizminin geliştirilmesinin devamının önemi vurgulanmıştır.

Yukarıda ifade edilen Türkiye'nin kongre turizmi potansiyelinin İstanbul, Antalya ve İzmir gibi belli başlı şehirler tarafından karşılandığı bilinmektedir. Bu potansiyelin bütün şehirlere yayılması ile ilgili çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Kongre turizmi ile ilgili yapılan bu çalışmaların yoğunlaştığı şehirlerden bir tanesi de Sakarya ilidir. Sakarya ilinin İstanbul, Ankara ve Bursa gibi büyükşehirlerle ve kongre turizmine yoğun talep gösteren sanayi dallarının gelişkin olduğu çevre

destinasyonlara olan yakınlığı, turizmde gelişmeyi etkileyici bir coğrafi konumda olması (Gürdal, 2007: 849; Türkay ve Çoban, 2013: 240) ve bulunduğu coğrafyanın sağlamış olduğu avantaj ile ulaşılabilirliğinin kolay olması gibi özellikleri nedeniyle, kongre turizmi açısından potansiyele sahiptir.

ICCA (International Congress and Convention Bureau) verilerine göre özellikle uluslararası toplantıların düzenlendiği yer olarak en fazla kongre merkezleri tercih edilmiştir. İkinci sırada ise toplantı otelleri ve üçüncü sırada ise üniversite salonları gelmektedir. Sakarya'da özellikle beş yıldızlı tesislerin toplantı ve konferans salonları ile şehirdeki salonlar bu maksatla kullanılmaktadır (Zengin ve Eryılmaz, 2013: 93).

Tablo 4: Sakarya'da Turizm Belgeli Otellerin Toplantı Salonu Kapasiteleri

Otel İsmi	Gruplama Göre	Maksatlı Salon	Kapasite	Sine	Toplam
Richmond Otel	5 yıldızlı		325	125	450
Güral Sapanca Otel	5 yıldızlı		130	575	1659
Elmas Garden Inn	5 yıldızlı		750	150	900
Baltürk Otel	4 Yıldızlı		90		90
Sakarya Ottoman	4 Yıldızlı		180		180
Seçkin Otel	3 Yıldızlı		750	100	850
Kuzuluk Termal	3 Yıldızlı		135		135
Sakarya Grand Otel	3 Yıldızlı		350		350
Riada Otel	3 Yıldızlı		200		200
Sapanca Aqua	3 Yıldızlı				0
Limapark Otel	3 Yıldızlı		780	15	795
Arya Otel	3 Yıldızlı		50		50
Karasu Otel	2 Yıldızlı		200	350	550
Çakırlar Konağı	Özel Belgeli				0
Adamira Otel	5 yıldızlı		266	200	100
Quin Of Hills	4 Yıldızlı			1000	100
Sen Otel	3 Yıldızlı				0
Artdilek Konağı	1 Yıldızlı			20	20
Mostar Yapı Otel	Müstakil Apart				0
MTN Butik Otel	Butik Otel				0
Genel Toplam					8600

Kaynak: Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2014) ve otellerin web sitelerinden alınan bilgilerle (2015) derlenmiştir.

Tablo 4'de Sakarya'daki turizm işletmesi belgeli otel işletmelerinin toplantı salonu kapasiteleri verilmiştir. Toplam kapasite 8600 olarak

görülmemektedir. Otellerden ayrı olarak toplantıların yapılabileceği salonların kapasiteleri ile Sakarya'daki toplam toplantı kapasitesi Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: Sakarya'nın Toplantı Kapasitesi

Salon Kapasiteleri			
Salon İsimleri	Çok Amaçlı Salon	Toplantı Salonu	Toplam
Oteller toplamı			8600
AFA Kültür Merkezi	676		676
Sakarya Üniversitesi	170	680	850
Orhangazi Kültür	500		500
Erenler Belediyesi	1200	250	1450
Adapazarı Kültür	700	350	1050
Hendek Belediyesi	240	240	480
Pamukova Belediyesi		450	450
Genel Toplam			14056

Kaynak: Salonların web sitelerinden alınan bilgilerle derlenmiştir (2015)

Tablo 5'de görüldüğü üzere Sakarya ilinin toplam toplantı salonu kapasitesi 14 bin kişi civarındadır. İlin bu kapasitesinin katılımcı sayısının az olduğu ulusal ve uluslararası kongreler için yeterli olabileceği düşünülmektedir ancak katılımcı sayısının fazla olduğu kongreler için bu kapasiteler yeterli olmayacaktır.

III. Metodoloji

Bu araştırmanın amacı Sakarya ilindeki toplantı ve kongre pazarının arzını analiz etmektir. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği tercih edilmiştir. Yapılan görüşmede kullanılan soru formu oluşturulurken literatür ve uzman görüşlerinden yararlanılmıştır. Bu çerçevede Sakarya'daki Kongre turizminin arz potansiyelinin belirlenmesi ile ilgili paydaşların değerlendirmelerine ilişkin sorular sorulmuştur. İlk Bölümdeki sorular, paydaşların demografik özelliklerini belirlemek için oluşturulmuştur. İkinci bölümde ise Sakarya'daki kongre turizmi ile ilgili paydaşların görüşlerini alabilmek amacıyla sorular hazırlanmıştır. Araştırmada, Sakarya'daki kongre turizmine direk yâda dolaylı olarak ilgili olan, bölge ile ilgili yapılan ve yapılacak çalışmalarda söz sahibi olan, sağlıklı bilgi edinmede yardımcı olabilecek yetkililer seçilmiştir. Araştırmanın evrenini paydaş analizi çerçevesinde Tablo 6'da verilen 8 kurumdan 160 yetkili oluşturmaktadır.

Tablo 6: Araştırmanın Evreni

	KURUM	YETKİLİ TANIMI	YETKİLİ SAYISI
Paydaşlar	Sakarya Büyükşehir Belediyesi	Belediye Başkanı, Başkan Yardımcıları, Kültür-Turizm Daire Başkanı, Kültür ve Sanat Şube Müdürlüğü	7
	Sakarya İlçelerinin Belediyeleri	Belediye Başkanları, Başkan Yardımcıları	42
	Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	İl Müdürü, Müdür Yardımcıları	3
	Sakarya Üniversitesi	Rektör, Rektör Yardımcıları, Turizm İşletmeciliği Bölüm Başkanı, Öğretim Üyeleri	15
	Sakarya'daki otel işletmeleri	Otel Genel Müdürü, Satış ve Pazarlama Müdürü	30
	Sakarya'daki seyahat acentesi işletmeleri	Genel Müdür, Operasyon Müdürü	42
	Sakarya Turizm Platformu	Başkan, Yönetim Kurulu	11
	Sakarya Kültür ve Turizm Konseyi	Başkan, Yönetim Kurulu	10
	TOPLAM		160

Tablo 7 'de görüleceği üzere amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak 8 kurumdan toplam 11 katılımcı araştırmanın örneklemini olarak belirlenmiştir. Patton(1990:169), nitel tekniklerinin kullanıldığı çalışmalarda araştırmanın genellikle küçük bir örneklem üzerinde gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Örneklem sayısının büyüklüğü ya da küçüklüğü yerine, örneklemin araştırmacının ihtiyaç duyduğu bilgi miktarını karşılayıp karşılamadığına bakılmıştır (Türnüklü, 2000: 548).

Tablo 7: Araştırmanın Örneklemi

Yetkili Adı	Kurum Adı	Ya	Eğitim	Ünvanı
Ş.A	Sakarya İl Kültür ve Turizm	57	Y.Lisans	Müdür
O.B	Sakarya Üniversitesi	47	Doktora	Akademisyen
F.F	Sakarya Turizm Platformu	42	Lise	Yönetim Kurulu
M.Y	Elmas Garden Inn	37	Önlisans	Genel Müdür
R.S	Adapazarı Belediyesi	47	Lisans	Belediye Başkan
A.Y	Sapanca Belediyesi	43	Doktora	Belediye Başkanı
F.Ş	Sakarya Büyükşehir Belediyesi	50	Lisans	Kültür Müdürü
O.T	Sakarya Üniversitesi	37	Doktora	Akademisyen
V.B	Lisa Tur	33	Y.Lisans	Operasyon
M.T	Richmond Nua Spa Otel	35	Lisans	Satış Pazarlama
D.M	Güral Sapanca Wellness Otel	37	Lisans	Satış Pazarlama

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat formunda sorulan sorular aşağıdaki gibidir;

- Yaşınız
- Eğitim Durumunuz
- Mesleğiniz
- Sakarya'nın Kongre Turizmi için cazibe merkezi haline getirilmesi gerekli midir? Neden?
- Sakarya, uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilecek potansiyele sahip midir? Uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilmesi için neler gereklidir?
- Sakarya'da Kongre Turizminin gelişmesi için mevcut altyapı ve üstyapılar yeterli midir? Mevcut duruma neler eklenmelidir?
- Sakarya İlinde bir Kongre ve Ziyaretçi Bürosu (KZB) olmalı mıdır? Niçin?
- 2023 Türkiye Turizm Stratejisi'nde kapsamında 2007-2013 Eylem Planında Kongre Turizminin geliştirilmesi gereken iller arasında Sakarya'nın olmaması Sakarya'daki kongre turizmi arzına bir etkisi oldu mu?
- Sakarya İlının kongre turizmi için avantajları ve dezavantajları nelerdir?
- Sakarya'da Kongre Turizminin gelişimi ilin ekonomik ve sosyal gelişimine ne tür etkileri olur?
- Sakarya turizmi için yapılan reklam ve tanıtım faaliyetlerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Kongre Turizmi için yapılabilecek reklam ve tanıtım faaliyetleri nasıl olmalı?

- Kongre Turizmi destinasyonu olarak Türkiye'nin en büyük ve dünyadaki destinasyonlar arasında ilk 10'da olan İstanbul'un ve 2023 Türkiye Turizm Stratejisi'nde kongre turizminin geliştirilmesi için öncelikli olarak seçilen 7 ilden biri olan Bursa'nın konum olarak Sakarya'ya yakın olmasının meydana getirdiği avantajlar ve dezavantajları nelerdir?
- Sakarya'daki Kongre Turizmini destekleyici tarihi, kültürel, rekreatif vb. faaliyetler katılımcıları tatmin edebilecek düzeyde midir? Önerileriniz nelerdir?

**Sakarya'nın
Kongre
Turizmi
Pazarı Arz
Analizi: Yerel
Paydaşlar
Üzerinde Bir
Araştırma**

IV. Bulgular

Paydaşların Sakarya'nın Kongre Turizmindeki Arz Potansiyeli Üzerindeki Görüşleri Tablo-8'de verilmiştir.

Tablo 8: Sakarya'nın Kongre Turizmi Potansiyeli

Kongre Turizmde cazibe merkezi olması	Katılımcı Sayısı
Cazibe Merkezi Olmalı	11
Cazibe Merkezi Olmamalı	0
Uluslararası Kongrelere Ev Sahipliği	Katılımcı Sayısı
Yapabilir	3
Yapamaz	8
Mevcut Altyapı ve Üstyapı	Katılımcı Sayısı
Yeterlidir	1
Yeterli Değildir	10
Kongre Turizmini Destekleyici Faaliyetler	Katılımcı Sayısı
Yeterlidir	5
Yeterli Değildir	6

Sakarya'nın Kongre Turizmde Cazibe Merkezi Olması: Görüşme yapılan paydaşlara "Sakarya ilinin Kongre Turizmde cazibe merkezi olmalı mı?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların hepsi Sakarya ilinin kongre turizmde cazibe merkezi olması gerektiği hakkında ortak bir kana ortaya koymuşlardır. Ayrıca katılımcıların hepsi Sakarya'nın kongre turizmi açısından cazibe merkezi olabilecek özelliklere sahip olduğunu belirtmişlerdir. En büyük özelliğinin ulaşım ağının göbeğinde bulunması ve büyükşehirlerle (İstanbul, Ankara, Bursa gibi) yakınlığı olarak gösterilmiştir.

Sakarya'nın Uluslararası Kongrelere Ev Sahipliği Yapabilmesi: Katılımcılara Sakarya ilinin uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilmesi hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların çoğu (%73) Sakarya ilinin uluslararası kongrelere ev sahipliği yapamayacağını

belirtmişlerdir. 1. Katılımcı, altyapı ile ilgili iyileştirmeler ile yapılabileceğini belirtmiştir. 2. Katılımcı, uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabileceğini fakat gerekli tesislerin artırılması halinde daha üst düzeyde yapılabileceğini belirtmiştir. 3. Katılımcı ise, uluslararası kongrelere ev sahipliği düzeyinde bazı sıkıntılarla birlikte Sakarya'nın yapılabileceğini, bunun için yeterli avantajlarının bulunduğunu belirtmiştir. Fakat bununla birlikte kongre turizmi için gerekli tesislerle ilgili yetersizliği de diğer taraftan ifade etmiştir. 7. Katılımcının bu soru hakkındaki düşüncesi olumlu olmuştur. Sakarya'nın uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilecek altyapıya sahip olduğunu belirtmiş, tesislerin yeterli olduğunu söylemiştir.

Sakarya'daki Mevcut Altyapı Ve Üstyapının Yeterliliği: Katılımcılara Sakarya ilinde kongre turizminin gelişimi için mevcut alt ve üstyapıların yeterliliği sorulmuştur. Çoğunluğun görüşü (yaklaşık %90) alt ve üstyapıların yetersiz olduğu yönündedir. Yeterli olarak gören katılımcılar da altyapı ve üstyapı ile ilgili iyileştirmelerin olması gerektiğini kabul etmişlerdir.

1. Katılımcı, özellikle Sapanca Gölü ve doğal ortamları ile hem kongre turizmi hem de diğer turizm çeşitleri bakımından büyük potansiyele sahip olduğunu fakat bu potansiyelin kullanılmadığını dile getirmiştir. Hem Büyükşehir Belediyesi'nin hem de ilçe belediyelerin bu konuya önem vermesi ile bu potansiyelin kullanılabilmesini belirtmiştir. 2. Katılımcı, mevcut altyapı ve üstyapının yetersiz olduğunu belirtmiş, öncelikle iyi bir planlama ile bu yetersizliğin giderilmesi için adım atılması gerektiğini söylemiştir. Planlama yapılırken de öncelikle turizme katılan kişilerin görüşlerinin alınması gerektiğini vurgulamıştır. 8. Katılımcının bu konu hakkındaki düşünceleri şöyledir: "... Bu konuda şu anda tek eksik tesisler. Şu anda kongre üzerine Sakarya'da 2 tesis faaliyet gösteriyor. Bu tesis sayısı ne kadar çok olursa Sakarya'nın kongre açısından tanınırlığı o kadar artacaktır ve o anlamda da işler buraya daha çok akacaktır."

Kongre Turizmini Destekleyici Faaliyetlerin Yeterliliği: Katılımcılara kongre turizmini destekleyici faaliyetlerin Sakarya ilinde yeterli olup olmadığı sorulmuştur. Kongre turizmini destekleyici faaliyetler olarak, doğal, kültürel ve rekreatif gibi faaliyetlerin olduğu açıklanmıştır. Katılımcıların yaklaşık yarısı, Sakarya ilinin bu konuda yetersiz olduğunu, diğer yarısının da bu konuda yeterli olduğunu belirtmişlerdir.

Paydaşların Sakarya'daki Kongre Turizmi İçin Gerekli Düzenlemeler hakkındaki görüşleri Tablo-9'da verilmiştir.

Tablo 9: Sakarya'daki Kongre Turizmi İçin Gerekli Düzenlemeler

Kongre ve Ziyaretçi Bürosu Olmalı mıdır?	Katılımcı Sayısı
Olmalı	8
Olmamalı	3
Türkiye Turizm Stratejisinde Sakarya'nın Olmaması	Katılımcı Sayısı
Arzı Etkilemiştir	9
Arzı Etkilememiştir	2
Reklam ve Tanıtım Faaliyetleri	Katılımcı Sayısı
Yeterlidir	1
Yeterli Değildir	10
Kongre Turizminin Sakarya'ya Ekonomik ve Sosyal Etkileri	Katılımcı Sayısı
Olumludur	11

**Sakarya'nın
Kongre
Turizmi
Pazarı Arz
Analizi: Yerel
Paydaşlar
Üzerinde Bir
Araştırma**

91

Sakarya'da Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun Gerekliliği: Katılımcılara Kongre ve Ziyaretçi Bürolarının işlevleri hakkında bilgiler verildikten sonra Sakarya ilinde bir Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun kurulmasının gerekli olup olmadığı sorulmuştur. Verilen cevaplarda İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu'na entegre bir sistemden de bahsedildiği için katılımcılara bununla ilgili fikirlerini beyan etmeleri de istenmiştir. Katılımcılar arasında 8 kişi Kongre ve Ziyaretçi Bürolarının gerekli olduğunu bildirmiş, 3 kişi ise olumsuz yanıtlamışlardır.

2.Katılımcı İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosuna entegre bir formülle de Sakarya'daki kongre turizmi ile ilgili tanıtım, temsil gibi faaliyetlerin yürütülebileceğini belirtmiştir. 4.Katılımcı Sakarya'da bir Kongre ve Ziyaretçi bürosunun olmasının önemli olduğunu aynı zamanda diğer Kongre ve Ziyaretçi Büroları ile (özellikle İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu) bağlantılı olması gerektiğini belirtmiştir. 5. Katılımcı Sakarya'da bir Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun kurulması yerine İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosuna bağlı bir sistem oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Buna neden olarak da Sakarya'nın kısa vadede uluslar arası kongrelere ev sahipliği yapabilecek duruma gelebileceğini bu yüzden de Sakarya destinasyonunun İstanbul'a entegre bir şekilde pazarlanmasının daha doğru olacağını belirtmiştir. Ayrıca sadece Kongre ve Ziyaretçi bürolarından bu görevi yapmasının beklenmemesi gerektiğini, başka örgütlerin de Sakarya'daki kongre turizmi arzını pazarlayabileceğini de eklemiştir. 7. Katılımcı ise İstanbul'a bağlı bir Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun Sakarya'yı engelleyeceğini düşündüğünü belirtmiştir. 9. Katılımcı, Sakarya'da Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun kurulursa, tam kapasite çalışmamasına, atıl kalmasına sebep olabileceğini ifade etmiştir.

Doğrudan bir büro açmanın şu an çok stratejik olmadığını ama İstanbul'daki mevcut büroyu Sakarya'da aktif hale getirmenin Sakarya'ya daha fazla fayda sağlayacağını ifade etmiştir.

2023 Türkiye Turizm Stratejisinde Sakarya'nın Olmamasının Arza Etkisi: 2023 Türkiye Turizm Stratejisinde kongre turizmi açısından geliştirilmesi gereken iller arasında Sakarya ilinin olmamasının kongre turizmi arzına bir etkisi olup olmadığı katılımcılara sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu (9 kişi) olumsuz bir etkisi olduğunu belirtmiştir.

5. Katılımcı "... 2023 stratejisinde yer alması devletin oraya kongre ile ilgili belli kolaylıkları yapacağını yapması gerektiğinin bir ifadesidir. Devlet çok fazla bir turizm yatırımı yapmıyor zaten. Özel sektör de o stratejiye bakıp bir yatırım kararı almıyor." Sözleri ile bu durumun arza hiçbir olumsuz etkisinin olmayacağını belirtmiştir. 7. Katılımcı da 5. Katılımcının düşüncelerine paralel düşüncelere yer vererek olumsuz bir etki olmadığını belirtmiştir.

Reklam ve Tanıtım Faaliyetlerinin Yeterliliği: Katılımcılara Sakarya'daki turizm faaliyetlerinin tanıtımı ve pazarlaması için yapılan çalışmaların yeterli olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların hemen hepsi (10 kişi) bu tür faaliyetlerin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.

7. Katılımcı mevcut altyapıdaki eksiklikler tamamlanmadan reklam ve tanıtım faaliyetlerinin yapılmaması gerektiği görüşünü savunmuştur. Bu görüşünü "...Reklam ve tanıtım faaliyetlerine başlamadan önce altyapının tam olarak bitirilmesi gerekir. Altyapısı bitmemiş bir turizm ürününün reklam ve tanıtım faaliyetleri sonucunda turistlere sunulması kötü intiba bırakacağından ters tepki edebilir. Potansiyeli de düşürebilir." sözleriyle açıklamıştır. 5. Katılımcı, reklam ve tanıtım faaliyetlerinin yetersiz olduğunu ve ayrıca reklamın yeterliliğinin mümkün olmadığını devamlı bir reklam ve tanıtım faaliyeti içerisinde bulunulması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, "... Sakarya'nın belli özelliklerine yönelmesi gerektiğini düşünüyorum. Tüm özellikleri bir arada tanıtma yerine belli özelliklerini öne çıkarması gerekir. Örneğin Sapanca ayrıca tanıtılmalı, yaylalar ayrıca tanıtılmalı. Deniz ayrı tanıtılmalı vs." diyerek reklam ve tanıtım faaliyetlerinin nasıl olması gerektiği hakkında da düşüncelerini belirtmiştir.

Kongre Turizminin Sakarya'ya ekonomik ve sosyal etkileri: Katılımcılara Sakarya ilinde kongre turizminin gelişiminin ildeki sosyal ve

ekonomik etkileri sorulmuştur. Katılımcıların hepsi sosyal ve ekonomik olarak büyük faydalar sağlayacağını ifade etmişlerdir.

5. Katılımcı "... Bu bölgede kongre turizmi ile turizmin hareketliliği artabilir, istihdam yaratır ama şehrin tarım ve sanayi gelişmişliği var. Kongre turizmi bu bölgede her şeyi değiştirebilecek para kaynağı olarak düşünülemez." sözleri ile bir etkinin olacağını fakat etkilerin çok fazla olmayacağını belirtmiştir.

Paydaşların Sakarya İlinin Kongre Turizmi Açısından Avantaj ve Dezavantajları hakkındaki görüşleri Tablo-10'da verilmiştir.

Tablo 10: Sakarya'nın Kongre Turizmi Açısından Avantaj ve Dezavantajları

Sakarya İlinin Kongre Turizmi için Avantajları	Katılan Sayısı
Büyükşehirlere yakınlığı	6
Doğası	6
Kültür ve Tarihi	2
Ulaşımı	5
Sakarya İlinin Kongre Turizmi için Dezavantajları	Katılan Sayısı
Altyapı ve üstyapının yetersizliği	9
Büyükşehirlere yakınlığı	2
Halkın muhafazakâr olması	1

Sakarya İlinin Kongre Turizmi Açısından Avantajları: Katılımcılardan 6'sının avantaj olarak gördüğü durum Büyükşehirlere yakınlığı ve Sakarya'nın doğasıdır. 5 katılımcı, Sakarya'nın ulaşımının da büyük bir avantaj olduğunu belirtmiştir. 2 katılımcı da Sakarya'nın kültürü ve tarihinin avantaj olduğunu ifade etmiştir.

Sakarya İlinin Kongre Turizmi Açısından Dezavantajları: Katılımcıların büyük çoğunluğu (9 kişi) dezavantaj olarak altyapı ve üstyapının yetersizliğini göstermiştir. 2 katılımcı Sakarya'nın büyükşehirlere yakınlığının dezavantaj olduğunu ifade etmiştir. 1 katılımcı ise Sakarya halkının muhafazakâr olmasının turizmin gelişimi açısından engel olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir.

V. Tartışma ve Sonuç

Paydaşların görüşleri doğrultusunda yapılan araştırma ile Sakarya'da kongre turizmi açısından mevcut kapasitenin yetersiz olduğu saptanmıştır. Uluslararası kongrelere ev sahipliği yapmanın Sakarya için çok önemli olduğu belirtilmiş, gerek kongre merkezleri gerekse konaklama, yiyecek-icecek işletmeleri gibi tesislerin yetersizliği şehirde büyük katılımlı

uluslararası kongrelerin yapılmasının önünde engel olduğu görülmüştür. Sakarya'nın mevcut durumunun büyük katılımlı uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilmesinin önündeki engelleri ve yeterli görülen durumları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

Sakarya'nın büyük çaplı kongreler ve özellikle uluslararası kongreler için yeterli kapasiteye sahip olmadığı görülmektedir. Kongre merkezlerinin yetersizliği ve mevcut kongre merkezlerinin kapasitelerinin düşük olması bu bakımdan bir engel olarak görülebilir. Sakarya'da kapasitesi yüksek ve içerisinde toplantı salonları da bulunan konaklama işletmelerinin artırılması önerilmektedir.

Sakarya'nın kongre otelleri açısından da yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Yatırımcılara mevcut potansiyelin gösterilmesi ve yatırımcıların kongre turizmi odaklı yatırımlar yapmalarının teşvik edilmesi ile bu eksikliğin giderileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu Sakarya'da bir kongre ve ziyaretçi bürosu kurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Kurulacak bir Kongre ve Ziyaretçi Bürosu'nun Sakarya'ya çok büyük faydalar sağlayacağı düşünülmektedir. Sakarya'nın kongre pazarından pay alma isteğini ciddi bir şekilde düşündüğünü göstermek açısından da önemi büyüktür. Kurulacak büro ile şehrin yerel paydaşlarını birleştirici, birlikte hareket etmeye teşvik edici sonuçları olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, kurulacak büronun diğer bürolarla (özellikle İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu ile) sürekli iletişim içinde olması ve uluslararası kongre birliklerine üye olması önerilmektedir. Türkiye'deki diğer kongre ve ziyaretçi büroları ile sürekli iletişimde bulunarak ortak hareket edebilme olanağına sahip olabilecek ve Sakarya'dan önce kurulmuş büroların bilgi ve tecrübelerinden istifade etme olanağı olacaktır. Kongrelerin yoğunlaştığı dönemlerde, bazı kongre organizasyonu istekleri geri çevrilebilmektedir. Bu durumlarda, iletişim içerisinde olan bürolar, kendi yoğunluğunu hafifletmek maksadı ile bu istekleri diğer bürolara yönlendirebilmektedir. Özellikle İstanbul'un, Türkiye'nin en fazla kongreye ev sahipliği yapan şehri olduğunu ve Sakarya'nın da İstanbul'a olan yakınlığı göz önüne alındığında bu tür yoğunluklarda, bazı kongrelerin Sakarya'ya yönlendirilmesi de şehrin alternatif kongre turizmi destinasyonu olarak da ön plana çıkması sağlanmış olabilir. Kurulacak bir Sakarya Kongre ve Ziyaretçi Bürosu'nun uluslararası kongre birliklerine üye olması (ICCA gibi) uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilmesi açısından önerilmektedir.

Elde edilen sonuçlar ışığında kongre turizminin Sakarya destinasyonunda gelişimi ve uluslararası pazarda bilinirliğinin sağlanması için yapılan öneriler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

- Yatırımcıları bölgeye çekmek için Sakarya'nın bir kongre destinasyonu olabileceğini gösterebilecek tanıtımların yapılması, tanıtımlarda mevcut potansiyelin gösterilmesi ve vurgulanması,
- Sakarya ilinde kapasitesi uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilecek büyüklükte en az bir kongre merkezi inşa edilmesi,
- Sivil Toplum Kuruluşları ile koordineli bir çalışma ile Sakarya'da bir kongre ve ziyaretçi bürosunun kurulması, kurulacak kongre ve ziyaretçi bürosunun diğer kongre ve ziyaretçi büroları ile koordineli çalışması ve onların bilgi ve deneyimlerinden faydalanarak yükselmesi, kurulacak büronun uluslararası arenada tanınır olabilmesi için uluslararası kongre organizatörleri birliklerine üye olması,
- Ulusal ve uluslararası fuarlara özel sektör ile koordineli olarak katılması,
- Kongre katılımcılarının kongre haricinde ilgi gösterdikleri, tarihi, kültürel ve rekreatif aktivitelerin iyi saptanarak gerekli düzenlemelerin yapılması,
- Kongre turizmine katılanların maddi durumları ve harcama miktarlarının yüksek olduğu bilinmektedir. Katılımcıların tatmin olacakları düzeyde yiyecek-içecek işletme yatırımlarının yapılması
- Uluslararası katılımlı ve katılım sayısının yüksek olduğu kongrelerin küçük ölçekli kongrelere oranla daha fazla getirisinin olduğu bilincinden hareketle, uluslararası katılımlı kongrelere ev sahipliği yapabilecek kapasitede kongre otellerinin kurulması,

Yapılacak yeni araştırmalarda Kongre turizminin eğitim boyutuna girilmesi önerilmektedir. Ayrıca diğer rakip illerin Sakarya destinasyonu kongre turizmi potansiyelini nasıl gördüklerinin irdelenmesi, Sakarya ilinde yapılan kongrelere katılanların beklentilerinin ve sunulan hizmetler hakkındaki görüşlerinin de araştırılması araştırmacılara önerilmektedir.

Kaynakça

Aydın, Ş. (1997). *Kongre Turizmi ve Türkiye Kongre Turizmi Potansiyeli*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Turizm İşl. A.B.D. Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Çanakkale.

**Sakarya'nın
Kongre
Turizmi
Pazarı Arz
Analizi:
Yerel
Paydaşlar
Üzerinde
Bir
Araştırma**
96

Aymankuy, Y. (2010). *Kongre Turizmi ve Fuar Organizasyonları*. Detay Yayınları, Ankara.

Aymankuy, Y. (1997). *Türkiye'de Geliştirilebilir Turizm Şekli Olarak Kongre Turizmi ve İzmir İl Merkezi Örnek Uygulaması*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Turizm İşl. Ve Otelcilik A.B.D Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir.

Cohen, L. ve Manion, L. (1994). *Research Methods in Education (4. Baskı)*, Londra, Routledge.

Çakıcı, A. C. (2009). *Toplantı Yönetimi, Kongre, Konferans, Seminer ve Fuar Organizasyonları*. Detay Yayıncılık, Ankara.

Çizel, B. (1999). *Kongre Turizmi, Kongre Organizasyonu ve Antalya Bölgesinin Kongre Turizmi Potansiyeli, Sorunları ve Gelecekteki Beklentilerine Yönelik Bir Araştırma*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Antalya.

Çolak, K. ve Demircioğlu, İ.H. (2010). Tarih Dersi Sınav Sorularının Bloom Taksonomisi'nin Bilişsel Alan Düzeyi Açısından Sınıflandırılması, *Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Yaz Dönemi, 187. Sayı, 160-171

Erdoğan, C. (2006). *İzmir İli Kongre Turizmi Arz Potansiyelinin İncelenmesi Ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma*. Dokuz Eylül Üni. Sosyal Bilimler Ens. Turizm İşl. A.B.D. Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi.

Gürdal, M. (2007). Sakarya İlinde Turizme Yönelik Gelişme Modelinde Yeni Yaklaşımlar ve Fırsatlar. *I. Ulusal Türkiye Turizmi Kongresi*, Detay Yayınları, Ankara.

ICCA Membership Directory, <http://members.iccaworld.com/index.cfm?fuseaction=home&hoofdnv=results&content=results> (Erişim Tarihi 21.1.2014)

ICCA Statistic Report-2014 (2015). *The International Association Meetings Market 2014 (Abstract for international associations, press, universities, students, and consultants)*.

İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu, <http://tr.icvb.org.tr/icvb/#sthash.S2ISDTby.dpbs> (Erişim tarihi 24.1.2014)

Pechlaner H., Zeni A. ve Raich, F. (2007). Congress Tourism and Leisure Tendencies with Special Focus on Economic Aspects, *Tourism Review*, Vol. 62, No. 3, 32-38

Turizm Dünyası, Dr. Turgut Gür, TYD 2013 Kongre Turizmi Raporu'nu Değerlendirdi: *Kongre Turizminde İddiamız Arttı*, <http://www.turizmdunyasi.com.tr/arsiv/yazi/121-dr-turgut-gur-tyd-2013-kongre-turizmi-raporunu-degerlendirdi-kongre-turizminde-iddiamiz-artacak>, (Erişim Tarihi 19.12.2013)

TÜROFED, *Turizm Raporu-2015*, Yıl: 5, Sayı: 9, Ankara, 2015

TURSAB, http://www.tursab.org.tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html (Erişim Tarihi: 25.07.2015)

Türkay, O. ve Sultan Ç. (2013). "Turistik Destinasyon Olma Kriterleri ve Sakarya Örneği". Burhanettin Zengin (Editör), Geçmişten Günümüze Sakarya Turizmine Akademik Bir Bakış içinde, Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü Yayınları, Sakarya

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Güz Dönemi, sayı. 24, 543- 559.

UNWTO, <http://www2.unwto.org/content/data-0> (Erişim Tarihi: 01.07.2015)

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara

Zengin, B. (2009). *Sakarya Turizmine Akademik Bir Bakış. Sakarya'da Yayla Turizmi*. Sakarya: Sakarya Kitapevi.

Zengin, B. ve Eryılmaz, B. (2013). "Sakarya'nın Kongre Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi", Burhanettin Zengin (Editör), Geçmişten Günümüze Sakarya Turizmine Akademik Bir Bakış içinde, Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü Yayınları, Sakarya, 81-100.

**Sakarya'nın
Kongre
Turizmi
Pazarı Arz
Analizi: Yerel
Paydaşlar
Üzerinde Bir
Araştırma**